

Prieš dešimtmetį „Liaudies kultūroje“ buvo paskelbti vieno iš žymiausių XX a. antropologijos veikalų – Arnoldo van Gennepo *Les Rites de Passage* – du į lietuvių kalbą išversti skyriai: „1. Apeigų klasifikacija“ (1997, Nr. 5, p. 64–69) ir „6. Iniacijos apeigos“ (1997, Nr. 6, p. 60–68 ir 1998, Nr. 1, p. 51–59). Per šiuos dešimt metų bent iš kelių su religijotyra ir etnologija susijusių disciplinų dėstytojų teko išgirsti aktyviai naudojantis šiomis publikacijomis, teikiant jas kaip mokymo priemonę studentams ir pageidaujant tęsinio. Todėl nutarėme žurnale paskelbti dar vieno kito šios knygos skyriaus vertimą.

Les Rites de Passage

Arnold van GENNEP

2. Erdvinis pėrėjimas

Erdviniai pėrėjimai gali suteikti rėmus visų kitų perėjimo ritualų tolesniam aptarimui.

Išskyrus kelias šalis, kur iki šiol reikalaujama pasų, žmogus šiais laikais gali laisvai keliauti iš vieno civilizuoto regiono į kitą.¹ Sienos, įsivaizduojamos linijos, jungiančios atskirus pasienio stulpus ar gaires, bėra regimos – dargi paryškintai – tik žemėlapiuose. Tačiau dar ne taip seniai perėjimas iš vienos šalies į kitą ir net iš vienos provincijos į kitą toje pačioje šalyje, o dar kiek anksčiau – ir iš vieno dvaro į kitą buvo susijęs su įvairiais formalumais. Daugiausia tai buvo politiniai, teisiniai bei ekonominiai formalumai, tačiau kai kurių būta ir maginės-religinės prigimties. Pavyzdžiui, krikščionims, musulmonams ir budistams buvo draudžiama kelti koją ir juoba pasilikti ilgesniam laikui tose žemės rutulio srityse, kuriose nebuvo laikomasi atitinkamos tikybos.

Būtent šis, maginis-religinis, sienų kirtimo aspektas mus ir domina. Norėdami jį išvysti visu ryškumu, turime pasižvalgyti po tas civilizacijas, kuriose tai, kas šiandien jau yra sekuliaru, dar buvo apsupta magijos bei religijos.

Pusiau civilizuotos genties užimamą teritoriją paprastai težymi gamtinės gairės, bet jos gyventojai ir jų kaimynai gerai žino, kokiose ribose galioja jų teisės bei privilegijos. Natūralia riba gali būti šventa uola, medis, upė arba ežeras, kurio nevalia kirsti ar apeiti, nerizikuojant antgamtinėmis sankcijomis. Nors tokios natūralios ribos palyginti retos. Kur kas dažniau ribą žymi koks nors objektas – stulpas, vartai, stačias akmuo, šioje ypatingoje vietoje pastatytas ir atitinkamomis apeigomis pašventintas. Tokio sienos užkar-

dymo galia gali būti tiesioginė arba remtis kokia nors ribos dievybe (kaip kad Hermis, Priapas² ar ant Babilono *kudurru* pavaizduotos dievybės). Tam tikrai žmonių grupei rituališkai pažymėjus atitinkamą žemės sklypą riboženkliais ar kokia nors sienos žyme (išarta vaga, iškastu grioviu, diržais suraižyta gyvūno oda), ta žemė tampa šventa tos grupės nuosavybe, ir prašalaitis, įkėlęs į ją koją, atlieka tokią pat šventvagystę, kaip kad paprastas žmogus, įžengęs į šventą giraitę ar šventyklą.

Šitaip pažymėtos teritorijos šventumas kartais painiojamas su pačios žemės kaip Motinos Žemės šventumu.³ Kinijoje, remiantis seniausiais dokumentais, ne pati žemė kaip tokia laikyta dievybe, o būtent atskiras žemės sklypas buvo šventas jo gyventojams ar savininkams.⁴ Mano galva, ir Loango,⁵ ir graikų miestų bei Romos⁶ teritorijų atvejai analogiški.

Draudimas įžengti į tam tikrą teritoriją iš esmės tad yra maginis-religinis. Klasikiniame pasaulyje jis buvo išreiškiamas riboženkliais, sienomis bei statulomis, tarp pusiau civilizuotų tautų – kiek paprastesnėmis priemonėmis. Suprantama, tokie ženklai neišrikiuojami išties palei visą sienos liniją. Kaip ir mūsiškiai pasienio stulpai, jie statomi tik sienos perėjimo vietose, prie takų bei kryžkelių. Žalumynų kuokštas, rąstgalis ar kartis, papuošta šiaudų kūliu, gali būti įtaisomi ir ant pat tako ar skersai jo.⁷ Vartai,⁸ kartais drauge su kokiais nors gamtiniais objektais ar grubaus darbo statulomis,⁹ – sudėtingesnė ribos žymėjimo priemonė. Visų šių įvairių procedūrų detalės mūsų čia nedomina.¹⁰

Šiandien mūsiškėje pasaulio dalyje visos šalys viena kitą liečia, bet anksčiau, kai krikščioniški kraštai teuzėmė dalį Europos, padėtis buvo visai kita. Kiek-

vieną šalį supo juosta niekieno žemės, padalytos į zonas, arba markus. Jos tolydžio nyko, nors terminas *lettre de marque* išlaikė reikšmę „leidimas pereiti iš vienos teritorijos į kitą neutralia zona“. Tokio pobūdžio zonos buvo labai svarbios klasikinėje antikoje, ypač Graikijoje, kur jos neretai virsdavo prekyvieta arba mūšio lauku.¹¹

Tokia pati zonų sistema aptinkama ir tarp pusiau civilizuotų tautų, tik sienos čia ne tokios tikslios, nes ginamos teritorijos rečiau apgyventos ir jų mažiau. Neutralios zonos paprastai būna dykvietės, pelkės, o dažniausiai – neižengiamos girios, kuriose visi turi teisę keliauti bei medžioti. Kadangi šventumas turi dvi puses, tai ir teritorijos abipus neutralios zonos yra šventos tam, kas atsidūrė toje zonoje, ir pati ši neutrali zona yra šventa gretimų teritorijų gyventojams. Kas ketina pereiti iš vienos į kitą, tiek fiziškai, tiek maginiu-religiniu požiūriu, tam tikram laikui patenka į ypatingą situaciją: jis pakimba tarp dviejų pasaulių. Tai kaip tik ta situacija, kurią aš pavadinau pėrėjimu, o vienas iš šios knygos tikslų kaip tik yra parodyti, jog tokia ypatinga sritis, tiek erdvinė, tiek simbolinė, daugiau ar mažiau išreikštu pavidalu aptinkama visose apeigose, lydinčiose pėrėjimą iš vienos socialinės bei maginės-religinės padėties į kitą.

Po šio įvado dabar pažvelkime į kai kuriuos erdvinio pėrėjimo aprašymus. Spartos karalius, išsirengęs į karą, aukodavo Dzeusui. Jeigu ženklai būdavo palankūs, deglanešys nuo aukuro įžiebėdavo deglą ir nešdavo jį kariuomenės priešaky ligi pat sienos. Čia karalius vėl aukodavo, ir jei ženklai vėl bylojo jo naudai, kirsdavo sieną, deglanešiui vis dar žengiant kariuomenės priešaky.¹² Tai aiškiai buvo apeigos, pažymintios išsiskyrimą su sava teritorija ir įžengimą į neutralią. Keletą sienos kirtimo ritualų yra ištyręs Trumbullas,¹³ paminėjęs ir tokį pavyzdį: generolui Grantui pasiekus Aukštutinio Egipto pasienio punktą Asjutą ir keliantis į krantą, buvo paaukotas jautis, jo galva padėta vienoje liepto pusėje, o kūnas kitoje, ir Grantas, žengdamas per pralietą kraują, turėjo praeiti tarp jų.¹⁴ Ritualinis praėjimas tarp kokio nors perpus padalyto objekto dalių arba tarp dviejų šakų, arba po koku nors daiktu, tam tikrais atvejais turi būti interpretuojamas kaip tiesioginis pėrėjimo ritualas, kurio metu asmuo palieka vieną pasaulį ir įžengia į naują.¹⁵

Aptarti veiksmai taikomi ne tik šaliai ar jos teritorijai, bet ir atskiram kaimui, gyvenvietei, daliai gyvenvietės, šventyklai, namui. Neutrali teritorija irgi atitinkamai traukiasi, kol iš jos telieka paprasčiau-

sias akmuo, koks išsikišęs daiktas ar tik slenkstis (išskyrus *pronaos*, *narthex*, *vestibulum* bei kt.).¹⁶ Vartai, užkardantys įėjimą tik simboliškai, virsta gynybiniu pilies įėjimu, miesto sienos vartais, namų durimis. Šventumo ypatybė nepriklauso išimtinai slenkščiu, ji apima ir durų bei langų staktas.¹⁷

Su durimis susiję ritualai sudaro vientisą visumą, o atskirų apeigų skirtumai teliečia technines detales: slenkstis apšlakstomas krauju arba švairiu vandeniu; šoninės durų staktos apšlakuojamos krauju arba kvepalais; ant jų pakabinamos arba prie jų prikalamos šventenybės, kaip ir prie viršutinės staktos. Trumbullas slenkščiu skirtoje savo monografijoje apėjo šią natūralią interpretaciją, nors pats rašė, jog Graikijoje bronzinis slenkstis yra „tvirtos dvasinių valdų sienos, arba išorinės ribos, archajiškas atitikmuo“.¹⁸ Būtent: gyvenamojo būsto atveju durys – tai riba tarp svetimo ir savo pasaulių, šventyklos atveju – tarp profaniškojo ir sakralaus pasaulių. Užtat peržengti slenkstį reiškia pereiti į naują pasaulį. Dėl to tai ir yra svarbus ritualas vedybų, įvaikinimo, išventinimo bei laidotuvių apeigose.

Čia nebėra reikalo toliau pabrėžti pėrėjimo pro duris ritualų, nes keletas iš jų bus aptarti sekančiuose skyriuose. Tik reikia pažymėti, kad ant paties slenkščio atliekami ritualai yra būtent pereinamieji. „Apsivalymas“ (apsiplovimas, persirengimas švairiais rūbais ir kt.) priklauso atskyrimo nuo ankstesnės aplinkos ritualams; po jų eina įjungimo ritualai (duodama paragauti druskos, bendrai valgoma ir kt.). Taigi slenkščio apeigos, griežtai kalbant, nėra „įjungiamosios“, bet parengiamosios įjungimui, o atliktosios prieš jas tad buvo parengiamosios pereinamajam tarpšniui.

Užtat aš siūlau atskyrimo nuo ankstesnio pasaulio ritualus vadinti *preliminaliniais* ritualais; tuos, kurie atliekami pereinamuoju tarpšniu, – *liminaliniais* (arba slenkščio) ritualais; o įjungimo į naują pasaulį apeigas – *postliminaliniais* ritualais.¹⁹

Vartai, išlikę kaip rudimentai Afrikoje, labai galimas daiktas, atitinka pirmykštį pavidalą visų tų pavienių vartų, kurie buvo taip išstobulinti Tolimuosiuose Rytuose,²⁰ kur jie ne tik kad virto nepriklausomais didingais architektūros paminklais (kaip antai dievų, imperatorių arba našlių portikai), bet neprado, bent jau šintoizme ir daoizme, ir savo ritualinės funkcijos (žr. vaikystės ritualų aprašymus 5-ame sk.).²¹ Tokią raidą iš maginių vartų į architektūrinį monumentą, regis, liudija ir romėnų triumfo arka. Nugalėtojas, kad galėtų grįžti į Romos pasaulį,

pirmiausia turėjo rituališkai atsiskirti nuo priešų pasaulio praeidamas pro arką. Įjungimo ritualą šiuo atveju atstojo aukojimas Kapitolijaus Jupiteriui ir miestą saugantiems dievams.²²

Minėtais atvejais ritualinis vartų poveikis buvo tiesioginis. Bet vartai gali būti ir tam tikros dievybės buveinė. Monumentalias proporcijas įgavus „slenksčio sargams“, kaip kad Egipte, Asiro-Babilonijoje (sparnuoti drakonai, sfinksė bei kuo įvairiausi monstroi)²³ ir Kinijoje (statulų pavidalu), pačias duris ir slenksčių jie nustūmė į antrą planą; maldos bei aukos čia skiriamos vien sargams. Erdvinio pėrėjimo ritualas virto dvasinio pėrėjimo ritualu. Pats fizinis pėrėjimas nebeatstoja pėrėjimo – jį dvasiškai sankcionuoja personifikuota galia.²⁴

Dvi aukščiau minėtos vartų ritualo formos retai pasitaiko izoliuotos; dažniausiai jos apjungtos. Įvairiose apeigose tiesioginį ritualą galima aptikti apjungtą su netiesioginiu, dinaminį – su animistiniu; arba tik siekiant pašalinti kliūtis pėrėjimui, arba pėrėjimą ir atliekant.

Iš erdvinio pėrėjimo apeigų atskirai reikia paminėti skirtąsias kalnų pėrėjų pėrėjimui: paliekami įvairūs daiktai (akmenys, drabužių skiautės, plaukai ir kt.), aukojama, kreipiamasi į vietos dievybę ir t.t. Tokios apeigos aptinkamos, pavyzdžiui, Maroke (*kerkour*), Mongolijoje, Tibete (*obo*), Asame, Anduose ir Alpėse (koplytėlės).

Upės kirtimas irgi dažnai palydimas apeigomis,²⁵ o atitinkamą negatyvų ritualą šiuo atveju atstoja kai kuriose vietose sutinkami draudimai karaliui ar žyniui kirsti upę ar bet kokį tekantį vandenį. Panašiai atskyrimo, o paskui ir įjungimo ritualais dažnai palydimi išvykimas bei parvykimas, lipimas į važiuoklę ar neštuvus ir užsėdimas ant žirgo, išsiruošus į kelionę.

Pagaliau į pėrėjimo ritualų kategorijos rėmus patenka ir kai kurie aukojimai, susiję su namo pamatų klojimu bei statyba. Keista, kad jie iki šiol tyrinėti izoliuotai, nors priklauso homogeniškai apeigų visumai – būsto keitimo apeigoms.²⁶ Kiekvienas naujas namas yra *tabu*, kol deramais ritualais nepaverčiamas *noa* (sekuliariu, arba profanišku).²⁷ Savo forma bei dinamika šio *tabu* pašalinimas primena *tabu*, susijusius su šventa teritorija ar moterimi: per apsplovimą (liustraciją) arba bendrą valgymą. Kitos apeigos turi užtikrinti, kad namas išliktų tvirtas, neirtų ir t.t. Mokslininkai klydo, kai kurias iš šių praktikų laikydami pirmąsias žmogaus aukos liekanomis ar perdirbiniais. *Tabu* pašalinimo, serginčios dvasios nustatymo, pirmosios mirties perkėlimo, visokeriopos

gerovės ateityje užtikrinimo apeigas lydi įtraukimo ritualai: nuliejimai, apeiginis lankymas, atskirų namo dalių pašventinimai, bendras duonos valgymas, su druska ar užgeriant, apskritai bendras valgymas. (Prancūzijoje ikurtuvės vadinamos pažodžiui „puodo kablo pakabinimas“.) Šios apeigos iš esmės yra skirtos būsimiesiems gyventojams sutapatinti su naujuoju būstu. Jeigu gyventojai – pavyzdžiui, susižadėjęs vyriškis arba jaunas vedęs vyras su savo šeima ar žmona – statosi namą patys, apeigos prasideda nuo pat statybų pradžios.

Įėjimo į namą, šventyklą ir kt. ritualus atitinka išėjimo ritualai, arba identiški pirmiesiems, arba atvirkšti. Muchamedo laikais arabai įeidami ir išeidami paglostydavo namų dievybę,²⁸ taigi tas pats judesys buvo ir išijungimo, ir atsiskyrimo apeiga, destis atvejis. Panašiai žydas ortodoksas, eidamas pro pagrindines namų duris, kairiosios rankos pirštu paliečia mezuzą – dėžutę, pritaisytą prie šoninės durų staktos, su popieriaus skiaute, ant kurios užrašytas, – arba su kaspiniu, ant kurio išsiuvinėtas – šventasis Dievo vardas (Šaddai). Tuomet pabučiuoja tą pirštą ir pasako: „Tesaugo tave Viešpats išeinantį ir įeinantį nuo šiol ir per amžių amžius“.²⁹ Žodinis ritualas čia apjungtas su ritualiniais rankų judesiais.

Pažymėtina, kad tik pagrindinės durys yra įėjimo ir išėjimo ritualų vieta; galbūt todėl, kad jos pašventintos ypatingu ritualu, arba todėl, kad veda palankia kryptimi. Kiti praėjimai nesudaro pėrėjimo tarp pažįstamo ir išorinio pasaulių. Užtat vagys (kitose civilizacijose, ne mūsų šalyje) yra linkę įsmukti koku nors kitu keliu, ne pro duris; lavonai išnešami pro užpakalines duris arba pro langą; nėščiai ar menstruojančiai moteriai leidžiama įeiti ir išeiti tik pro šalutines duris; švento gyvūno dvėseliena išnešama tik pro langą arba pro kokią nors skylę ir t.t. Tuo siekiama apsaugoti pagrindinį praėjimą nuo suteršimo. Nuo to laiko, kai jis buvo pašventintas specialiomis apeigomis, jis turi būti išlaikytas nesuterštas. Draudžiama, pavyzdžiui, ant jo nusispjauti arba užminti. Nors kartais šventumo ypatybe pasižymi visi namo slenksčiai. Rusijoje mačiau namų, kuriuose po pasagėlę, kokios naudojamos batų kulnams sutvirtinti, buvo prikalta ant kiekvieno kambario slenksčio. Be to, kiekvienas šių namų kambarys turėjo savo ikoną.

Norint suvokti slenksčiui skirtus ritualus, visuomet dera atminti, kad slenksčių nėra durų dalis ir kad daugumą šių ritualų reikia suprasti kaip tiesioginius, fizinius įėjimo, stabtelėjimo bei išėjimo ritualus – taigi, kaip pėrėjimo ritualus.

NUORODOS:

1. [Reikia atminti, jog van Gennepas rašė pirmąjį XX a. dešimtmetį. – Angliškojo leidimo red. past.]
2. Kone visuotinai sutinkamą ribos ženklavimo sąsają su falu aš interpretuočiau štai kaip (nors išsami interpretacija dar laukia): 1) su stovinčiu peniu siejasi stačias stulpas ar akmuo; 2) maginę reikšmę turi pati jungtis, susijusi su lytiniu aktu; 3) smailūs objektai (ragai, pirštai ir t.t.), kaip tikima, turi galią apginti dėl to, kad jie „praduria“ piktašias dvasias (blogąjį džiną ir t.t.); 4) teritorijos bei jos gyventojų vaisingumo idėja tokiais atvejais sutinkama *labai retai*. Riboženklų falinė simbolika beveik neturi seksualinės prasmės.
3. Kai kurias Dietricho interpretacijas (išsakytas jo darbe *Mutter Erde*), kurias aš laikau klaidingomis, aptarsiu kalbėdamas apie gimdymo bei vaikystės apeigas.
4. „Senovės kinų religijoje kiekviena sritis (su mažiausiai dvidešimt penkiomis šeimomis) turėjo savo žemės dievą; karalius turėjo ir visos savo tautos, ir savo asmenišką žemės dievą; taip pat ir kiekvienas feodas, kiekviena giminė, kiekviena imperatorių dinastija. Šie dievai vadovavo baudžiamiesiems karams, jų atvaizdai būdavo drožiami iš medžio ir siejami su derliaus dievais. Man regis, kad apskritai žemės deivė atsirado vėliau kaip tam tikrų sinkretizmų padarinys“ (CHAVANNES, Eduard. *Le dieu du sol dans l'ancienne religion chinoise*. Iš: *Revue de l'histoire des religions*, XLIII, 1906, p. 124–127, 140–144).
5. Žr.: DENNET, E. *At the Back of the Black Man's Mind: Or Notes on the Kingly Office in West Africa*. London: Macmillan, 1906; PECHÜEL-LOESCHE, Eduard. *Volkskunde von Loango*. Stuttgart: Strecher & Schroeder, 1907.
6. Plg įdomų W. Warde's Fowlerio darbą, pavadintą „Lustratio“ (*Anthropology and the Classics*, ed. Robert R. Marret. Oxford, 1908, p. 173–178). Tikiuosi, mano skaitytojai sušyps, kad *lustratio* [ap(s)iplovimas] yra ne kas kita, kaip teritorinio atskyrimo ritualas (pavyzdžiui, sugrižus iš karo).
7. Prie nuorodų, pateiktų H. Griersono (*The Silent Trade*. Edinburgh, 1903, p. 12–14, išn. 4, kur, deja, supainioti nuosavybės įgijimo ritualai su pėrėjimo tabu), žr. dar: DENNET. *At the Back of the Black Man's Mind*, p. 90, 153, išn. 192; PECHÜEL-LOESCHE. *Volkskunde von Loango*, p. 223–224, 456, 472 ir kt.; BÜTTIKOFER, J. *Reisebilder aus Liberia*. Leiden, 1890, II, p. 304; van GENNEP. *Tabou et totémisme à Madagascar*, p. 183–186 (apie pėrėjimo tabu); Van der BURGHT, J. M. M. *Dictionnaire français Kirundi: Avec l'indication succincte de la signification swahili et allemande augmentée d'une introduction et de 196 articles ethnologiques sur les Urundi et les Warundi*. Bar-le-Duc: Société d'Illustration Catholique, 1904, žr. *Ivikeho* ir kt. Paprotys užkardyti taką ar įėjimą į lauką išmeigiant kartį su šiaudų kūliu viršuje plačiai paplitęs Europoje.
8. Paulius B. du Chaillu (*Journey to Ashango Land*. New York: D. Appleton Co, 1867) Konge mini vartus su šventaisiais augalais, šimpanzių kaukolėmis ir t.t. Vartai, sudaryti iš dviejų žemėn išmeigtų stačių karčių ir vienos jas jungiančios, ant kurios pakabinamos kaukolės, kiaušiniai ir kt., dažnai užtinkami Dramblio Kaulo Krante kaip pėrėjimo tabu bei apsauga nuo dvasių (Maurice's Delafosse žodinė informacija); žr. pav.: PECHÜEL-LOESCHE, *Volkskunde von Loango*, p. 224, 472 ir kt.
9. Apie Surinamą, tarp kitų, žr.: MARTIN, K. Bericht über eine Reise ins Gebeit des oberen Surinam. Iš: *Bijdragen tot de Taal-Land en Volkekunde von Nederlands Indie*, XXXV. The Hague, 1886, p. 28–29. 2 pav. matyti dviveidė statula, kurią savo straipsnyje *Janus bifrons* esu palyginęs su Janu (*Revue des traditions populaires*, XXII, 1907, Nr. 4, p. 97–98). Ji patvirtina Frazerio teoriją, išsakytą jo *Lectures on the Early History of the Kingship*, p. 289.
10. Loangoje gyvenvietės prieigose retykais pasitaiko skersai kelio įrengta palisada ligoms sulaikyti (Du CHAILLU, *L'Afrique sauvage*, p. 133). Būttikoferis (*Reisebilder aus Liberia*, p. 304) mini šiaudinių demblių barikadas, užtvėriamąs kelią į šventas giraites, kur atliekamos iniciacijų apeigos; šakų bei šiaudinių demblių barikados, aptinkamos Australijoje bei Naujojoje Gvinėjoje, matyt, irgi skirtos tam pačiam tikslui – ne tik tam, kad užstotų nuo profano akių tai, kas ten dedasi, kaip kad paprastai manoma.
11. Apie neutralios teritorijos zonas, ar juostas, žr.: GRIERSON. *The Silent Trade*, p. 29, 56–59; apie valstybių sienas bei sienų ženklus Palestinoje ir senovės Asirijoje ir Babilonijoje žr.: GRESSMANN, H. Mytische Reste in der Paradieserzählung. Iš: *Archiv für Religionswissenschaft*, X, 1907, p. 361–363 (išn.). Apie Terminalijų šventę Romoje žr.: FOWLER, W. W. *The Roman Festivals of the Period of the Republic*. London: Macmillan, 1899, p. 325–327. Panašu, jog Kapitoliujus kalva pirmiausia ir bus buvusi viena iš tokių neutralių zonų (ten pat, p. 317), kaip ir riba tarp Palatino bei Kvirinalio įtvirtinimų. Taip pat žr. žodį *pomerium* žodyne: *Roscher's Lexikon*, s.v. *Jupiter*, stlp. 668, ir FOWLER, W. W. *Anthropology and the Classics*, p. 181 ir t.
12. Žr. FRAZER, *The Golden Bough*, I, p. 305.
13. TRUMBULL, H. Clay, *The Threshold Covenant: Or the Beginning of Religious Rites*. New York: Charles Scribner's Sons, 1896, p. 184–196. Dėkoju ponui Salomonui Reinachui, paskolinusiam man šią sunkiai prieinamą knygą.
14. Ten pat, p. 186. Trumbullo teigimu, pralietas kraujas esąs jungties simbolis ar net veiksnys.
15. Tokių ritualų rinkinys buvo paskelbtas: *Mélusine: Recueil de mythologie, littérature populaire, tradition, et usages*. Paris: Gaidoz & Rolland, 1878–1912. Keletas iš jų išreiškia pėrėjimą ligos atveju, tačiau tie, kurie paprastai vadinami apsi-valymo ritualais, irgi mena pėrėjimą – iš nešvarios būklės į švartą. Visi tokie vaizdiniai ir juos atitinkantys ritualai dažnai sudaro vientisą apeigų visumą.
16. Apie pėrėjimo ritualus, susijusius su slenkščiu, smulkiau žr. TRUMBULL. *The Threshold Covenant*. Kai kada prieš slenkstį pamaldžiai atsigulama, kai kada jis bučiuojamas, kai kada liečiamas rankomis, kai kada jis mindomas, kitąsyk prieš tai nusiavus batus, kai kada būtinai peržengiamas, o kartais per jį reikia tiesiog pernešti ir pan. Taip pat žr.: CROOKE, William, *The Lifting of the Bride*. Iš: *Folk-lore*, XIII, 1902, p. 238–242. Visi tokie ritualai iš tautos į tautą įvairuoja ir darosi sudėtingesni, jei slenkstis yra namų ar šeimos dvasios arba slenkščio dievybės buveinė.
17. Nuodugnų kinų apeigų, susijusių su durimis, aprašymą žr.: DOOLITTLE, Justus, *Social Life of the Chinese with Some Accounts of the Religious, Governmental, Educational, and Business Customs and Opinions with Special but not Exclusive Reference to Fuhchau*. New York: Harper, 1865, I, p. 121–122, II, p. 310–312; GRUBE, Wilhelm, *Zur pekinger Volkskunde*. Berlin, 1902, p. 93–97. Apie durų maginį apipavidalinimą žr.: TRUMBULL, *The Threshold Covenant*, p. 69–74, 323.

18. Negaliu pritarti Trumbullo nuomonei, esą slenkstis – tai pirmykštis aukuras, o aukuras – tai iš savo įprastos vietos perkeltas slenkstis; taip pat nemanau kraujo ritualinę reikšmę slenkščiuui skirtose apeigose esant didesnę už vandens ar paprasčiausio prisilietimo. Tai vis tie pat įtraukimo, arba įjungimo, ritualai.
19. [Pagal lotynų kalbos *limen*, kilm. *liminis*, „slenkstis“; taigi pažodžiui būtų „priešslenkstiniai“, „slenkstiniai“ ir „poslenkstiniai“ ritualai. – Vert. past.]
20. [Šis teiginys atrodo labai jau spekuliatyvus. – Angliškojo leidimo red. past.]
21. Apie Kiniją žr.: COMBAZ, Gisbert. *Sépultures impériales de la Chine*. Brussels: Vromant & Co., 1908, p. 27–33; DOOLITTLE, *Social Life of the Chinese*, II, p. 299–300. Apie Japoniją: GRIFFIS, W. E. Iš: TRUMBULL. *The Threshold Covenant*. Priedas, p. 320–24; CHAMBERLAIN, B. H. *Things Japanese: Notes on Various Subjects Connected with Japan for the Use of Travellers and Others*. London: Paul, 1891, p. 356, žr. *torii*; MUNRO, N. Gordon, *Primitive Culture in Japan*. Iš: *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, XXXIV, 1906, p. 144.
22. Apie triumfo ritualus žr.: La Père Bernard de MONTFAUCON, O.S.B. *Antiquités expliquées et représentées en figures*. Paris: F. Delaulne, 1719, 2d ed., IV, 152–161.
23. Apie šias dievybes bei joms skirtus ritualus žr.: LEFEBURE, Eugène. *Rites égyptiens: Construction et protection des édifices*. Paris: E. Leroux, 1890; skyrium apie asirų sparnuotus jaučius p. 62.
24. Apie slenkščio dievybes žr. (be TRUMBULLO, *The Threshold Covenant*): FARNELL, L. R. The Place of the Sonder-götter in Greek Polytheism. Iš: *Anthropological Essays Presented to E. B. Tylor*, p. 82; taip pat FRAZER. *The Golden Bough*. Kinijoje tai paprastai Šen-Šu bei Diu-Liu (žr.: Jan M. de GROOT ir Eduard HAVANNES. *Les fêtes annuellement célébrées à Emouy*. Paris, 1886, p. 597 ir t.), bet Pekine dar ir Čjing-Čjung bei ju-či-Kung (žr.: GRUBE. *Zur pekinger Volkskunde*). Apie Japoniją žr.: Isabella L. Bird, *Unbeaten Tracks in Japan: Travels in the Interior, Including Visits to the Aborigines of Yozzo and the Shrine of Nikko*. London: J. Murray, 1905, I, p. 117, 273; REVON. Le shintoïsme, p. 389, 390; MUNRO. *Primitive Culture in Japan*, p. 144 ir kt.
25. Tarp kitų, žr.: H. GAIDOZ. *Étude de la mythologie gauloise, I: Le dieu gulois du soleil et le symbolisme de la roue*. Paris: E. Leroux, 1886, p. 65. Noriu priminti ir tiltų statybos bei atidarymo apeigas (plg. romėnų *pontifex*). Perėjimo tarp ko nors bei po kuo nors ritualų pririnkta ir *Mélusine*’oje, ir kone kiekvieno folkloro tyrinėtojo. Juos visus irgi reikia aptarti iš naujo, bet dabar to padaryti neįmanoma. Todėl paminėsiu tik vieną, paimtą iš Stepano Petrovičiaus Krašeninnikovo (*Histoire et description du Kamtchatka*, trans. from the Russian by M. de Saint Pré, Amsterdam: M. M. Rey, 1760, I, p. 130–131, ir dar žr. 136): „... jie prinešė jurton beržų šakų pagal šeimų skaičių, kiekvienas kamčiadalas savo šeimai paėmė iš jų po vieną ir, ją sulenkęs žiedu, po du kartus praleido pro šį savo žmoną ir vaikus, kurie pralindę dar apsisukdavo ratu. Tai jų laikoma apsivalymu nuo jų nuodėmių“.
- Iš Krašeninnikovo detalių aprašymų matyti, kad beržas kamčiadalams yra šventas medis ir kad jis ritualiai panaudojamas daugumoje jų apeigų. Galimos dvi interpretacijos: beržas, laikomas *švariu*, savo poveikiu pašventina tiesiogiai; arba nešvarumas nuo žmogaus perkeliamas beržui. Pastarasis atvejis lyg ir labiau sutinka su apeigų tęsiniu: „Kai visi jau apsilavę, kamčiadalai su beržo šakelėmis rankose paliko jurta pro *županą*, arba apatinę angą, o paskui juos – ir abiejų lyčių jų giminaičiai. Atsidūrę lauke, jie darsyk pralindo pro beržų žiedus ir tada įsmeigė kiekvienas savo šakelę į sniegą, viršūnėles palenkė į rytus. Palikę čia visas savo šakas ir nusipurte drabužius, kamčiadalai sugrįžo jurton, tik jau ne pro *županą*, o per tikrąjį įėjimą“ [versta iš originalo kalbos: КРАШЕНИННИКОВ, С. *Описание земли Камчатки*, 2-е изд., II, ч. 3. Санкт-Петербург, 1786, p. 96; pirmasis leidimas 1755 m.; originalo citata pateikta: Арнольд ван ГЕННЕП. *Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов*. Москва: Восточная литература, 2002, p. 25–26. – Vert. past.]. Kitaip saktant, jie nusikratė šventenybės nešvarumų, susikaupusių ant jų drabužių, ir pačios savo didžiausios šventenybės – beržų šakelių (kurios, kartu su „saldžiaja žole“ bei kt., priklauso šventybės kategorijai). Taigi šakos, pasižyminčios šventumu, išmetamos lauk.
- Išlindimas pro šventas arkas automatiškai atima iš ritualo dalyvių šventumo ypatybę, kurią jie buvo įgiję atlikdami sudėtingas šio ritualo nustatytas apeigas. Jos veikimas liaujasi ties vartais, kurie skiria sakralinį pasaulį nuo profaniškojo, taip kad vos įžengę į profaniškąjį jie jau vėl gali naudotis didžiuoju jurtos įėjimu.
26. Apie statybų aukojimus žr.: SATORI, Paul. Über das Baupfer. Iš: *Zeitschrift für Ethnologie*, XXX, 1898, p. 1–54, kuris nepastebėjo, kad keletas iš jų sudaro priėmimo ritualus. Apie prancūzų ritualus žr.: SÉBILOT, Paul, *Le folk-lore de la France*. Paris: E. Guilmoto, 1907, IV, p. 96–98; apie įvairias teorijas: TRUMBULL, *The Threshold Covenant*, p. 45–47 ir WESTERMARK, Edvard Alexander. *The Origin and Development of Moral Ideas*. London: Macmillan, 1906–1908, I, p. 461. Šie ritualai patenka į platesnę kategoriją, kurią aš pavadinau „pirmojo karto ritualais“ (žr. 9-ą skyrių). Kaušikasūtros užkeikimas 43.3–15 (CALLAND, W. *Altindisches Zauberrei: Darstellung der altindischen Wunschopfer*. Amsterdam: J. Muller, 1900, p. 147–148) ne tik yra susijęs su statyba bei įsikėlimu, bet tariamas ir tiesiog keičiant būstą, tiek žmonėms, tiek gyvūnams.
27. Apie tipiškas apeigas žr.: HILDBURGH, W. L. Notes on Sinhalese Magic. Iš: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXXVIII, 1908, p. 190.
28. SMITH, *The Religion of the Semites*, p. 461–462.
29. TRUMBULL, *The Threshold Covenant*, p. 69–70, su duomenimis iš Sirijos.
- [Van Gennepas čia atvirai remiasi Trumbullu, tuo tarpu sulig „Žydų enciklopedija“ (*The Jewish Encyclopedia*, ed. Isidore Singer. New York and London: Sunk & Wagnalls, 1916), mezuzoje laikomi Pakartoto įstatymo žodžiai 6.4–9 ir 11.13–21, kur žydai raginami mylėti Dievą ir jam paklusti ir kur liepiama užrašyti „juos ant durų staktų savo namuose ir ant vartų“. „Šaddai“ užrašoma mezuzos išorėje, kuri einant pro duris liečiama ir bučiuojama. – Angliškojo leidimo red. past.]

Versta iš: Arnold van GENNEP. *The Rites of Passage*. The University of Chicago Press, 1960, p. 15–25; 2. The Territorial Passage.

Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS